

RITUÁL – KDE JEJ HLEDAT?

POKUS O SEBEZPYTUJÍCÍ ESEJ

Jiří Plocek

Probudil se do šedivého rána. Zdvihnout těžkou hlavu z polštáře byl výkon hodný vzpěrače. Starosti a únava ze včerejška neodešly s pár hodinami spánku. Mátožně se dovlekl do koupelny. Trochu studené vody na obličej, protřít oči, vyčistit zuby. Hned je líp. Uvařil si půllitr slabého zeleného čaje. Jako už po léta. Prý to čistí organismus. Nevěděl sice, jakým mechanismem, ale je pravdou, že se mu od doby, kdy začal tento ranní zvyk praktikovat, zlepšily krevní testy. Seděl u stolu, upíjel mírně nahořklou tekutinu z oblíbeného hrnečku s obrázkem slona. Podíval se na něj. Bez toho sloníka by čaj nebyl tím správným čajem, jeho každodenní mlčenlivá společnost znamenala, že vše je, jak má být. Prožitek dosaženého klidu nebyl už rušen tíživými vpády z rána. Nechával k sobě přicházet myšlenky. Psal si na kousek papíru úkoly pro nastávající den. Vynořovaly se postupně podle své naléhavosti. Den dostával svou páteř a stával se přehlednějším, než jak se jevil v prvních chvílích po probuzení. Do večerní únavy bylo ještě daleko.

Taky by se mohl ještě ráno pomodlit a se slavnostním pocitem poděkovat Pánubohu za nový den, vždyť je to dar – probudit se, být schopen vstát a něco dělat pro sebe i pro svět. Nemodlí se však, neuvykl jej k tomu nikdo a ani on sám k tomu nedošel. Zatím. Stejně tak se obecně bez pozastavení bere, že vyšlo slunce. Jeho světlo a teplo jsou jaksi samozřejmé. Však z fyziky víme, jak to s tím sluncem je. To s námi přece nemá co dělat, tam probíhají nějaké reakce, štěpení, uvolňuje se teplo. I bez nás.

Náš vesmír je našim poznáním rozdělen. Soustředění sami na sebe a na touhu vykročit ze svazující kazajky zákonitostí, jež nás přesahují, snažíme se nepřipouštět si je, či dokonce je ignorovat. A docházíme až tak daleko, že vytěsňujeme dokonce i to, co se přihodí bez výjimky

každému z nás – smrt. Bod, jenž je úhelným kamenem celého života. Bod, k němuž všichni směřujeme, a s tím vědomím bychom měli žít. Naplno a s jistou zodpovědností, neboť vše je smrtí poměřováno. Okamžik smrti je okamžik pravdy: Takový byl ten, kdo právě odešel. Ale dnešnímu člověku na tom snad ani nezáleží. On je přece svobodný a může si dělat, co chce. Slavnosti slunce jsou dokladem dětinskosti našich předků. Anebo moudrosti? Toť otázka.

Skutečnost ale není tak beznadějná, jak by se zdálo, i když samozřejmě můžeme pozorovat symptomy samolibého vydělování se člověka z řádu světa. Je to asi přirozený postup na cestě poznání, a jak i sebevědomé dítě musí nejdříve dostat pár ran od života, aby pochopilo, kde jsou jeho hranice, tak také lidstvo opakuje stejný proces dospívání. Odhodilo svazující soustavu rituálů, jež nikdy nebyly ve své nejhlubší podstatě ničím jiným než komunikací s vyšším řádem světa, s kosmickým rytmem. Ten můžeme vnímat jak na úrovni života jednotlivce, tak v rovině společenství. Vstali-li dříve žáci při příchodu učitele do třídy a zmlkli, bylo to přihlášení se k řádu v čase i v duchu (jeho hierarchii), jež mělo vliv na další průběh vyučování.

Latinsky *ritus* znamená slavnostní řád, obřad. Ale také obvyklý způsob, obyčej. Má společný kořen s řeckým slovem *arithmós* – číslo, sečítání, ale i seřazení. Etymologické úvahy nás dovedou až k sanskrtskému slovu *Rta* pro pravdu, vesmírný řád či zákon.¹ Latinské příslovce *rite* lze přeložit jako obřadně, ale také právoplatně, řádně – a když je něco řádně, tak je to i správně.

Rituál je úkon (nebo soustava úkonů), jímž se přihlašujeme k vyššímu řádu, jímž se s ním propojujeme. Ranní hrnek čaje se slonem je můj rituál, mé přihlášení se k mému tělu (jež je vyššího řádu než mé uvažování o něm), uvedení mé fýsis i psyché do souladu. Ranním pohledem do slunce a pokloněním bych mohl oslavit svůj úctyplný vztah k němu, bez něj přece nemůžu žít. Bez světla a tepla.

1 Srov. „Rta.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 22. 7. 2010]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Rta>.

Ztratili jsme rituály, jež nám byly zjeveny prostřednictvím dogmat lidmi vidoucími více než ostatní, ale dialektika života nás vede k tomu, že je nalézáme znovu – každý v sobě. Rituál totiž nelze vymyslet ani zkonstruovat, rituál je nutno nalézt, pojmenovat, protože on je symbolem něčeho, co už tu je, avšak dosud nevědomé. Kompasem při tomto hledání je intenzita a smysluplnost vnitřního prožitku, otevření se působení rituálního gesta či slova, magii rituálu. Jde tu o komplexní přijetí řádu, nikoli jen na základě racionálního zdůvodnění. Aniž nás dnes do toho kdo nutí, připojujeme se k ostatním a prožíváme okamžiky, které definují etapy našeho života – přechod k dospělosti, uzavření partnerského svazku. Existují další rituály, které nás spojují s druhými lidmi, potvrzují naše společenství a identitu v nadindividuálním řádu bytí. A není na nich mnohdy nic esoterického: Jdouce v noci z moravského vinného sklípku, notujeme si s pocitem sounáležitosti a smíru píseň *Spánembohem, idem od vás*. Jsme rozechvěni, když slyšíme hymnu po vítězství našeho národního mužstva, je jedno jestli hokejistů, či fotbalistů. Dávni bojovníci v nás ožívají. Ale už nechceme zabíjet. Boj je to symbolický. Je výrazem naší touhy vyjádřit sounáležitost, společnou identitu (ať už jí říkáme národní, či jinak). Naše bytí. Jsme jako děti, jež instinktivně hledají svoje zakotvení, bezpečí a souřadnice ve světě. Mnohdy objevujeme zapomenuté rituální struktury a symboly, na něž lidé přišli už dávno a cizelovali je během dlouhých století.

S překvapením i dnes můžeme zjistit, že žijeme v paralelních světech. Jak píše kněz a biolog Marek Vácha, přednosta ústavu lékařské etiky na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy a současně farář v malé vinařské obci Lechovice na Znojemsku: „*V Praze se pomalu přestává pohrbívat, na Moravě se při vynášení rakve ve dveřích domu rakev třikrát pozvedne, jak se sluší a patří, aby duchové byli spokojeni. Povinností kněze je dům, rakev a později i hrob okouřít a řádně vykropit. Nebožtík pak ještě občas někoho navštíví ve snu anebo k večeru na cestě, ale taková setkání nestojí za víc než setkání s živým.*“ (Vácha 2009: 20)

A koho někdy zavedou kroky například na katolickou mši svatou, setká se s neobyčejně dokonalou soustavou rituálů, která kromě toho, že je symbolickou hostinou Boží, setkáním s láskyplným hostitelem, může být i léčivou procedurou pro zmatenou duši moderního člověka, obsahující všechny nutné fáze takového procesu, jež dnes objevuje moderní psychologie – od přípravného očištění přes transcenci až po závěrečnou katarzi a propuštění. A k tomu hraje hudba, plně podřízená smyslu a účelu a kontemplativní atmosféře mše. Jiná hudba než na běžném koncertě, který se ovšem také může stát rituálem...

Literatura:

- BABYRÁDOVÁ, Hana 2002: *Rituál, umění a výchova*: Brno: Masarykova univerzita.
- LEPAŘ, František 1873: Arithmós. In: *Slovník řecko-česko-německý*. Praha: F. Skřejšovský, s. 90.
- PRAŽÁK, Josef Miroslav – NOVOTNÝ, František – SEDLÁČEK, Josef 1938: Ritus. In: *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. Praha: Československá grafická Unie, s. 1158.
- „Rta.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 22. 7. 2010]. Dostupné z: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Rta>>.
- VÁCHA, Marek 2009: *Probouzení*. Brno: Cesta.

The Ritual: Where to Look for it? (An attempt to write a self-reflective essay)

The text attempts to unite the reflection of self-experience and the concept of ritual in the broad sense of the word. The author explores the etymology of the term ritual in Sanskrit, Greek and Latin. Then he refers to a general principle, which says that ritual links the life of humans to higher structures, to an order, which can be or biological or spiritual (cultural). The author hopes that taking such a general as well as partly introspective standpoint will contribute to a meaningful view of reality, as well as to better understanding of the partial, more detailed theories.